

GRØNLAND, AMT ELLER - - - ?

Af Mads Lidegaard

Der er i de senere måneder bragt nye og hidtil ukendte toner ind i den grønlandske debat. Såvel Inuit-partiets tidligere formand, Ulrik Rosing, som samme partis nuværende bestyrelse har åbent tilkendegivet, at medmindre der nu tilvejebringes en reel økonomisk ligestilling mellem grønlandske og danske borgere, må man forudse, at der fra grønlandsk side rejses krav om selvstyre. Rosing har endog bebudet dannelsen af et parti med selvstændighed som hovedprogram.

Det har flere gange, bl. a. i samfundsforskningsudvalgets rapporter samt af Erling Høegh, den nyvalgte landsrådsformand, været påpeget, at større åbenhed var ønskelig i den grønlandske debat. Her er en naturlig anledning til at efterkomme opfordringen.

De fremsatte udtalelser kan i den givne situation ikke undgå at virke ret stærkt, både i Grønland og Danmark. I Grønland dels som nationalistisk agitation, dels i retning af frygt for, at Danmark kan blive ked af legen og lade Grønland i stikken. I Danmark mere som en provokation, overfor hvilken reaktionen let bliver fornærmethed. Bortset fra det politisk såre uheldigt valgte tidspunkt, der let kan føre til utilsigtede følger, er der altså i almindelighed grund til at knytte en kommentar til det sagte.

Forinden må det være praktisk at opregne de præmisser, som er udgangspunktet for enhver debat om Grønlands stilling i riget:

1) Denne stilling er idag juridisk og politisk uklar og udefineret. Ved grundloven af 1953 sloges det fast, at grundloven også var gældende for Grønland. Hvad dette nærmere indebar, blev der ikke dengang bestemt noget nærmere om, og det er heller ikke siden sket. Dette kan synes uheldigt og har da også flere vanskeligheder til følge. Al planlægning bliver mere eller mindre illusorisk, fordi det nøjagtige endemål ikke står klart. Grønland må balancere afsted og sikre sig dobbelt, både overfor rigssamhørigheden og den nationale arv, en balancekunst, som det i længden nok vil være umuligt at gennemføre.

På den anden side har man ved denne formelle løshed undgået at låse Grønlands fremtid fast på et tidspunkt, da grønlænderne selv, midt i nyordningens kaos, næppe

havde mulighed for at se klart. Det ville næppe have været fair imod dem, og når man fra grønlandsk side nu og da afkræver Danmark en helt klar tilkendegivelse, som eksempelvis under statsministerens rejse i 1966, er det måske mindre velovervejeth. Det virkelige liv har tit svært ved at lade sig indfange i formler, og det løse og formløse har tit vist sig mere levedygtigt end germansk konsekvens. Man tænke blot på Englands og Sveriges forfatningsforhold eller den danske folkekirke, der i hvert fald har et mål af frihed, som ikke kendes andre steder.

2) Uanset denne uklarhed har der under nyordningen i den danske befolkning fæstnet sig en klar fornemmelse af, at Grønland er blevet en integrerende del af det danske samfund, og selve denne fornemmelse er baggrunden for den meget positive holdning og store offervillighed overfor Grønland. En lignende fornemmelse er almindelig i Grønland og er baggrund for kravene om ligestilling. Selve holdningen overfor danskerne er deroppe uundgåeligt præget af grønlanderens vanskelige psykologiske situation i forbindelse med over 5.000 udsendtes tilstedeværelse i landet.

3) Udbygningens omfang og måden, den gennemføres på, har gennem de kolossale udgifter ført Grønland ind i total økonomisk afhængighed af Danmark på ubestemt tid.

4) I den økonomiske planlægning har man alligevel bibeholdt det sigte at gøre Grønland til en økonomisk selvfungerende mekanisme, hvilket har ført til den bestående forskelsløn og det berygtede fødestedskriterium. Dette har affødt en voldsom reaktion i den grønlandske overklasse, som traditionelt har kunnet opnå dansk status og kæmper for at bevare denne ret. Planerne om nu at indføre et uddannelseskriterium må vel nærmest betegnes som et forsøg på at genindføre disse tidligere tilstande fra kolonitiden. Der skal iøvrigt ikke her tages stilling til hele dette problem, men blot konstateres, at hvad man ellers kan mene om fødestedskriteriet, må alle vel kunne være enige i, at det ikke er gennemført for at diskriminere og holde nede, men for at holde en dør åben for, at et selvstændigt fungerende grønlandsk samfund kunne vokse frem. Gennemførelse af ligeløn ville politisk gøre enhver tale om halvt eller trekvart grønlandsk selvstyre illusorisk i generationer.

5) I andre områder, der har gennemgået en udvikling fra traditionel natural-økonomisk kolonistatus til et moderne teknisk samfund med større velstand og oplysning, er der overalt vokset ønsker frem om også at opnå en politisk frigørelse og selvstændighed. De nærmest liggende eksempler er Island og Færøerne. Går man deres selvstyres udvikling efter, møder man alle de kendte stadier: Totalt styre fra København, lokale råd med rådgivende myndighed – senere med noget udvidede beføjelser, valgtret til folketinget, eget sekretariat til den lokale lovgivende forsamling, dennes ret til at give egne love, ministeriets flytning til selve landet, egen regerende myndighed o. s. v. Også fra Grønland kender vi nu de første faser fra dette mønster.

Rent faktisk er der sket en støt udvikling henimod større selvstyre. Det vil være blåøjet og urealistisk at forvente, at resten af denne udvikling skulle udeblive netop på Grønland.

Rent faktisk eksisterer der helt fra kolonitiden en klar grønlandsk nationalbevidsthed (forøvrigt i forunderlig modsætning til de andre eskimoområder i Nordamerika). Og selvom vi idag i den vestlige verden er ved at betragte nationalisme som en anakronisme, der kun kan virke hæmmende og bagstræverisk, må vi nok erkende, at den i sin tid havde en funktion i vore egne lande, da den tømrede detes lokalpatriotiske og snæversynede befolkninger sammen i større nationale enheder og udviklede en fornemmelse af pligt og ansvar overfor netop disse større helheder. Når vi europæere idag dadler andre, som ikke i vore øjne besidder en sådan ansvarsfølelse, glemmer vi tit, at når den hos os er udviklet, så den synes at kunne bære et moderne samfunds stærke krav i så henseende, er det nationalismen, der har lært os det. Vi må samtidig erkende, at det er meget væsentligt for de nye folk, at de udvikler en ansvarsfornemmelse af lignende art, hvis et moderne samfund skal kunne fungere imellem dem. Hvordan kan vi da samtidig være skeptiske overfor deres nationalisme? Må vi ikke snarere opmuntre den og ønske den fremgang? Kan vi vente, at disse folk skal springe meget væsentlige led over, som har været med til at gøre os til det, vi er, og dog alligevel udvikle den samme evne til at mestre det moderne samfund, som er så nøje forbundet med netop eksistensen af sådanne følelser som kollektiv forpligtelse og ansvar?

— — —

Efter denne opregning af præmisser må tiden være inde til en egentlig kommentar, og den kan praktisk formuleres i to afsnit, henholdsvis til danskere og grønlændere.

Vi danske må prøve at komme helt væk fra den uvilkårlige fornemmelse, at nationalisme hos grønlænderne er noget, der ganske automatisk er rettet mod os, — vi må forstå, at det er noget helt naturligt, som næsten må komme i naturens orden i dagens Grønland. Vi må ikke forvente, at et ensidigt bistands- og modtagerforhold, som det der nu eksisterer mellem Danmark og Grønland, uden videre avler taknemlighed og hengivenhed hos modtageren; tværtimod vil det ikke være mærkeligt, om den stadig større afhængighed og hjælpeløshed skaber en reaktion, et stærkt ønske om at yde selv og kunne selv.

Vi må være voksne nok til at forstå, at når vi arbejder i Grønland, er det ikke for i fremtiden at sikre Grønland for Danmark, men for at skabe en ny og bedre og sundere tilværelse for grønlænderne, for at gøre dem skikkede til at stå på egne ben og klare for sig selv. Og så kan det ikke nytte, at vi bliver fornærmede, når de så gør det, om det så bliver den ene eller anden form for større selvstyre. Det ville være

lykkeligt og storsindet, om vi i dette forhold ikke blot hele tiden kom haltende bag efter de grønlandske ønsker med halvsure smålige indrømmelser, men modigt og klart så virkeligheden i øjnene og handlede derefter.

Dette skal selvfølgelig ikke være nogen opfordring til grønlænderne om at svigte fællesskabet. Det må stå fast, at vi danske gerne forbliver i dette fællesskab og gerne vil betragte grønlænderne som landsmænd, og vi nærer intet ønske om at løse forbindelsen eller svigte vores forpligtelse. Men vi nærer heller intet ønske om at presse grønlænderne til at forblive i enheden for vores skyld. Det væsentlige idag må være grønlændernes eget vel, deres udvikling til en sund og selvhjulpen befolkning, så må det øvrige komme i anden række.

Derfor er det en falsk problemstilling, når der f. eks. i radioens grundbog om Grønland, „Grønland i Udvikling“, argumenteres stærkt imod fødestedskriteriet med den begrundelse, at det kan skade samhørigheden. Det er dog en ganske underordnet interesse i forhold til det ene fornødne: Hvad der tjener grønlændernes menneskelige udvikling i positiv retning. Ja, det har vel endda en svag bismag af overgemt imperialism.

— — —

Til grønlænderne må det allerførst siges, at deres ønske om i stadig højere grad at kunne stå på egne ben og tage egen skæbne i egen hånd er noget helt naturligt og forståeligt og må kunne debatteres sagligt og uden bitterhed som mellem brødre. Der er ikke grund til at have nogen dårlig samvittighed i den anledning, — man tænke blot på den betydelige udvikling, som rent faktisk allerede har fundet sted med 1967 som foreløbigt højdepunkt. Og grønlænderne har erfaringsmæssigt ikke haft grund til af den grund at føle sig svigtet af Danmarks forpligtethed og offervilje. Samarbejde og selvstyre udelukker ikke hinanden.

Men det er at vende tingene på hovedet og drage debatten ned på et uværdigt og farligt plan, hvis disse naturlige grønlandske ønsker bruges som en trussel og som politisk pressionsmiddel overfor Danmark. Det vil ikke kunne undgå at virke provokerende på den offentlige mening i Danmark og befordre den frygtede reaktion: Så kan de få lov at sejle deres egen sø! En sådan anvendelse som politisk pres er ligeså forkert fra grønlandsk side, som når det sker fra dansk side, jfr. hvad just er nævnt ovenfor.

Derved tvinger man nemlig danskerne over i en position, hvor de kommer til at betragte de grønlandske selvstyreønsker som noget uvelkomment, som noget der er rettet imod og fjendtligt imod Danmark, og det vil være en ulykkelig konsekvens.

Og det er i hvert fald ulogisk at gøre det i forbindelse med den førte ligestillingspolitik, der, hvad man iøvrigt kan mene om den, netop søger at bevare en mulighed for, at et grønlandsk samfund kan komme til at fungere ved egen kraft.

Vil de grønlandere, som nu bruger de stærke ord, overfor kommende generationer turde tage ansvaret for at have tvunget udviklingen ud i en situation, der vil tvinge både grønlandere og danskere til at vælge mellem to alternativer: Enten en fastlåsen af Grønland som et normalt dansk amt med alle broer brudt af bag – eller et nationalpolitisk brud med uundgåelig dansk reaktion til følge? Jeg ved godt, at de fremsatte udtalelser ikke repræsenterer noget flertal i Grønland, og slet ikke blandt de folkevalgte politikere af idag, men selve tendensen er farlig.

Vi har indtil nu set en udvikling, der politisk er gået fremad som resultat af et dansk-grønlandsk samarbejde. Vi må samtidig erkende, at den førte politik reelt har gjort grønlanderne stadig mere afhængige som følge af den voldsomme danske dominans. Dette er dog ikke en villet udvikling fra dansk side, men resultat af en misforstået forsørgelsesindstilling; alligevel er den grønlandske reaktion herimod særdeles forståelig. Der må blot være en anden vej ud af situationen end den nu forsøgte.

Skal det lykkes os i fællesskab at komme ind på den vej, stiller det store krav til begge parter. Vi danske må for alvor ændre vores grønlandske system og overlade grønlanderne medansvaret i en helt anden målestok end tidligere, lade dem få både det og de store forpligtelser, som følger dermed.

Og grønlanderne selv må tage denne udfordring op og forstå, at den eneste vej frem mod større selvstændighed og selvhjulpethed er, at de gennem hårdt arbejde, økonomiske ofre til grænsen af det mulige og politisk klarsyn og initiativ selv overtager så stor en del af udviklingens byrde som overhovedet muligt. Der gives aldrig nogen genvej til selvstændighed.

Hvis begge parter forstår dette og handler derefter, tror jeg nok, vi kan undvære de klare formler nogle år endnu. Så vil det nye Grønland med en fri og stærk befolkning vokse frem af sig selv – og som et resultat af det samarbejde, som begge parter i virkeligheden alene ønsker. Og så er det mindre væsentligt, om dette nye Grønland bliver et amt, et nyt Færøerne eller noget helt tredje.